

Kitabiyat

Orhan Karaveli, *Ali Kemal: Belki Bir Günah Keçisi*, 8. baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, 223 s.

Özet

Ali Kemal, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşına başından sonuna kadar olumsuz bakmış bir kişi olarak, gerek gelmiş olduğu idari görevlerde, gerekse başyazarlığını yapmış olduğu "Peyam-ı Sabah" gazetesinde, düşünce ve eylemlere dökmekte sakınca görmemiştir. Ali Kemal'in bu muhalif tavrı, İzmit'te halk tarafından linç edilmesiyle sonuçlanan hazin bir sona ve "Hain"lik sıfatının adıyla birlikte anılmasına neden olmuştur.

Burada tanıtımını yapacağımız eserde, Ali Kemal'le aynı dönemde yaşamış, aynı davranış ve düşünceleri gerçekleştirmiş, ama Ali Kemal isminin arkasına saklanarak kendini unutturmuş olan ve bugün sadece Ali Kemal isminin belleklerde "Hain" olarak kalmasına neden olan süreç sorgulanmaktadır. Bu yapılırken de Ali Kemal'in farklı yönlerine ışık tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, Basın, Mütareke.

Abstract

Ali Kemal, one of the most important journalists writing in "Peyam-ı Sabah", was against the Turkish war of independence from the beginning to the end severely and he did not mind explaining his views and putting them into action. This oppositional stance of him caused him to be seen as a traitor and paves the way for lynching of him by the people in İzmit.

The book to be introduced here is examining both the process that gave rise him to be mentioned as a traitor is being questioned and his colloquies who achieved in camouflaging themselves very well. Hence, this work aims at revealing different characteristics of Ali Kemal.

Key Words: Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, Press, Truce.

Burada tanıtımını yapacağımız eser, Milli Mücadele döneminin farklı bir kişiliği olarak nitelendirilen ve bugün kendisi hakkında farklı yorumlarda bulunulan, Orhan Karaveli tarafından kaleme alınan bir Ali Kemal¹ biyografisi. Doğan Kitap tarafından yayınlanan bu eser, Ali Kemal'in farklı yönlerine ışık tutmaya çalışarak, Ali Kemal ismi üzerinde Türk insanının kalıplaşmış ön yargılarını yeniden gözden geçirmesi gerektiği üzerinde duruyor. Orhan Karaveli, özellikle Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin, şehit gazeteciler listesinde, Ali Kemal ismine yer verilmesinden duyduğu rahatsızlıktan yola çıkarak, uzunca bir süre "hain" olarak nitelenen birinin, birden "şehit" olarak nitelenmesindeki çelişkileri irdelemek üzere bu eseri kaleme alıyor². Geçmişte yaşananların, bu yaşananlar içinde yer alan şahısların, bugün zorlama yorumlarla, gerçeğe aykırı bir şekilde, yeniden gündeme getirilmesi sürecinin rahatsızlığı, bu eserde kendini hissettirmiş durumda.

Günümüzde, toplumun bazı kesimlerinde, belki bilerek belki de bilmeyerek, ya da araya giren zamanın uzunluğu nedeniyle, geçmişin acı hatıralarında yer alan olaylar ve gerçekler farklı yorumlara neden olabilmektedir. Bir bilim dalı olan tarihin, gerçekler dışında, var olmayan olayları yazması diye bir şey düşünülemez. Bunun aksi düşünüldüğünde, o zaman şöyle bir soru akıllara gelebilir; yaşanmış bir olay üzerinde ortaya çıkan bu farklı yorumlar nedir? Bu sorunun cevabını, tarihi kendi düşüncesine göre şekillendirmek isteyen insanların varlığında aramak gerekir. Tarihsel olayları veya kişilikleri, kendine göre yorumlamak, aslında o öyle değildi böyleydi demek ve alakası olmayan sonuçlara gitmek, tarih bilimine yapılabilecek en zararlı davranışların başında gelir ve bilimin dürüstlük anlayışına sığmaz.

Bu düşünceler etrafında, geçmişe net ve tarafsız olarak baktığımızda, Ali Kemal, gerek gelmiş olduğu idari görevlerde sergilediği davranışlarıyla ve gerekse kaleme almış olduğu düşünceleriyle, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşına başından sonuna kadar olumsuz olarak bakmış bir muhalifti. Ali Kemal'in başyazarı olduğu Peyam-ı Sabah gazetesi, Milli Mücadele aleyhinde, halkı bu hareketten uzak tutmak yolunda en önde gelen gazetelerden biri olmuştu. Ali Kemal'e göre, Ulusal mücadele Türkleri ölüme götüren bir eşkıya ayaklanmasından başka bir şey değildi ve Mustafa Kemal, Anadolu'da berduş gibi dolaşan, "sahte bir taraftar, bir riya kisvesine bürünerek, haça karşı hilal cihadını açmış, ehli imanun safdillerini aldatan" biri idi³. Mustafa

1 Ali Kemal kendi yaşamının bir bölümünü kaleme aldığı eser için bkz: Ali Kemal, *Ömrüm*, Hece Yayınları, Ankara, 2004.

2 Orhan Karaveli, *Ali Kemal*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s.39.

3 *Peyam-ı Sabah*, 6 Mayıs 1920.

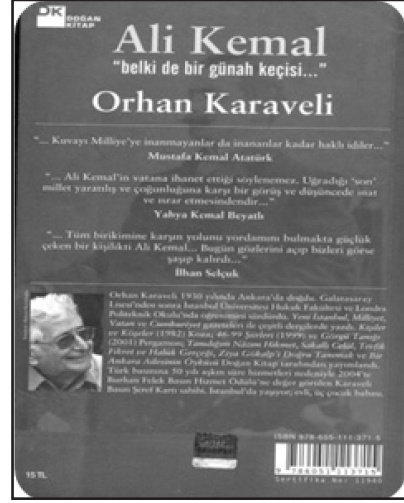
Kemal, kendisine ve Ulusal harekete yönelik bu zararlı davranış ve düşüncelerinden dolayı, Ali Kemal hakkında Yüce Divan'a çıkartılmak ve yargılanmak üzere girişimlerde bulunmuş⁴ ve düşman hesabına çalışan Peyam-ı Sabah gazetesinin Anadolu'ya sokulmamasını emretmişti⁵. Ali Kemal'in bu muhalif tavrı, İzmit'te halk tarafından linç edilmesiyle sonuçlanan hazin bir sona ve "Hain"lik sıfatının adıyla birlikte anılmasına neden olmuştu.

Geçmişte bu yaşananlardan yola çıkan Orhan Karaveli, ortaya koyduğu Ali Kemal biyog-rafisinde, Milli Mücadele döneminde davranış ve sözleriyle, Milli Mücadeleye muhalif olan pek çok kişinin bulunduğu, fakat bugün akıllarda "hain" olarak bir tek Ali Kemal isminin kaldığının altını özellikle çiziyor ve şöyle bir tespitte bulunuyor; "ulusal ve değişmez hainimize ve kimilerinin on yıllarcadır gölgesine sığınıp kendilerini unuttuğu bir 'siperisaika'ya (paratoner) dönüştürülmüş Ali Kemal! Siz buna 'günah keçisi' de diyebilirsiniz"⁶.

Yazar, uzunca zamandan beri Ali Kemal isminin kuşaktan kuşağa ülkenin adeta tek haini gibi aktarılmasından duyduğu rahatsızlık sonucu bu kitabı kaleme aldığını ve "Ali Kemal'i hain diye bilmeyi sürdürüceksek yakın tarihimizdeki başkalarını da gündeme getirip öyle bilelim. Yok, eğer başkalarına bu sıfatı yakıştırmıyorsak Ali Kemal'e de artık hain demeyelim" ifadelerinde bulunuyordu⁷. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, tarihsel bir tutarlılık adına, Ali Kemal'in yaptıklarını görmezden gelmek ya da hiçbir şey yapmamış gibi davranmaktan ziyade, başkalarının da neler yaptığının hatırlanması ve yazılması gerekliliği, eserde ortaya konulmaya çalışılan düşüncenin başında geliyor.

Eserin içindekiler bölümüne baktığımızda, iki ayrı ana başlıkta iki ayrı kısım yer almaktadır. Birinci kısımda Ali Kemal ismi üzerinde bir bölüm çeşitliliği bulunurken; ikinci kısımda Ali Kemal'in ölümü sonrası ailesinin yaşadıklarının yer aldığı bölümler yer almaktadır

"YanlıŞ Taraftaki Adam" başlığı adı altında yer alan birinci bölümde, eski bir büyükelçi olan ve Ali Kemal'in ikinci eşi Sabiha Hanım'dan olan oğlu Zeki Kunalalp'in kendi ifadelerinden babası hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. Ali Kemal'in oğlu olması Türk devletinde görev alması konusunda çok büyük zorluklar yaşamasına neden olsa da, zamanında devreye giren Cumhurbaşkanı İsmet İnönü sayesinde önemli bir diplomat olan Zeki Kunalalp, çok erken yaşta babasını kaybettiği için, babasının kendi hayatında sınırlı bir etkiye sahip olduğuna

4 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2000, s.136.

5 Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2007, s.32.

6 A.g.e., s.15.

7 A.g.e., s.16.

değınmektedir. Babası hakkında biyografik bir çalışma da yapan Zeki Kunalalp'in kaleminden⁸, babası Ali Kemal'in hayatına ilişkin kısa bir portre ortaya konulmaktadır. Ali Kemal'in almış olduğu eğitim, İngiliz eşiyle olan ilk evliliği, sürgünde geçen yılları, Mısır'da geçirdiği dönem, ikinci evliliği, İstanbul'daki yaşantısı ve muhalif tavrı gibi, Ali Kemal'in hayatının önemli kēe başlarına bu bölümde değiniliyor. Kitabın bu bölümüne yönelik olarak bir noktanın altını çizmek gerekirse, Zeki Kunalalp'in babasını anlattığı bu bölümde, duyguların bazen ön plana çıktığı ve bunun sonucu nesnellikten uzaklaşıldığı görülmektedir.

Bir sonraki bölümde, Milli Mücadele döneminde faaliyetlerde bulunan basın iki başlık içerisinde inceleniyor. Anadolu Basını başlığı altında, mer Feyzi Efendi'nin Trabzon'da çıkardığı "Selamet" ve Balıkesir'de çıkardığı "İrşad" gazeteleri; Ali İلمي Bey tarafından Adana'da çıkarılan ve Fransızlar lehine yayında bulunan "Ferda" gazetesi gibi Mustafa Kemal'in başında bulunduğu Anadolu Hareketinin aleyhine olan basından örnekler veriliyor. Bu olumsuz örneklerin yanında, Ulusal direnişe gönülden ve fikren destekte bulunan, İzmir'de çıkan "Hukuk-u Beşer" ve Hasan Tahsin'den, "Anadolu" ve "Duygu" gazetelerinden; Adana'da çıkan "Yeni Adana" gazetesi; Balıkesir'de Mustafa Necati'nin başyazarlığını yaptığı "İzmir'e Doğru" gazetesi; elbette burada adlarını zikretmemiz gereken Mustafa Kemal tarafından ıkarılan "İrade-i Milliye" ve "Hākimiyet-i Milliye" gazeteleri gibi daha pek çok gazete ve bu gazetelerde yer alan bazı görüşlere eserde yer verilmektedir.

Eserde, Mütareke Basını başlığı altında, Ali Kemal isminin ön planda olması nedeniyle, bugün pek çok kimsenin isimlerini ve yaptıklarını unuttuğu kişilerden ve bunların çıkarmış olduğu gazetelerden bahsedilmektedir. Bunlar içersinde ilk akla gelenler olarak Refii Cevat (Ulunay), Refik Halit (Karay), Rıza Tefvik (Bölükbaşı), Cenap şahabettin gibi simalar; gazete olarak ta "Alemdar" ve "Peyam-ı Sabah" gazeteleri ilk akla gelenler olarak sayılabilir. Eserde, Ali Kemal'inde içinde bulunduğu bu eğitimi, deneyimli ve ünlü isimlerin yer aldığı bu grubun yazdıklarından birkaç örnek okuduğumuzda ve yazılanların Ali Kemal'in kaleme aldıklarından hiç de aşağı kalmadığını gördükten sonra, neden bugün sadece Ali Kemal isminin "hain" olarak akıllarda kaldığı gerçeğini bir kez daha sorgulama gereğini yazar ön plana koyuyor.

Eserin bir sonraki bölümünde, Yahya Kemal Beyatlı'nın kaleminden, eski arkadaşı Ali Kemal'in edebi, siyasi, sosyal yönlerini ve ölümü hakkındaki bazı tespitlerini okuyucuyla paylaşıldığı bir monografi çalışması okuyucuya sunuluyor. Ali Kemal'in gerçekleştirdikleri kadar, onun İzmir'te uğramış olduğu acı sona ilişkin ayrıntılı bir analiz ortaya konuluyor. Eserde Ali Kemal'in öldürülmesi olayına birkaç yönden yaklaşılarak, hala akıllarda soru işareti olarak kalan olayın, karanlık noktalarına işık tutulmaya çalışılıyor. Bunların içinde, tanıkların gözünden Ali Kemal'in İstanbul'dan kaçırılışı ve ldrlmesi; Ali Kemal'in öldürülmesinin İstanbul'da yaratmış olduğu panik; Ali Kemal'le aynı sona uğrayan Hrisostomos'un İzmir'de linç edilerek öldürülmesi; her iki linç olayında başrollerde bulunan Nurettin Paşa hakkında Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadelerinin yer aldığı bölümlerde, linç olayının arka planına yer veriliyor.

"37 yıl içinde yaklaşık yedi bin yazısı yayımlanmıştır" ifadelerinin yer aldığı ve

8 Zeki Kunalalp, *Meydan*, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, İstanbul, Kasım 1979; Zeki Kunalalp, *Ali Kemal (1869-1922) A Portrait for the Benefit of his English Speaking Progeny*, İstanbul, 1993.

Ali Kemal'in gazetecilik ve yazarlık yönüne değinildiği bölümde, ise Ali Kemal'in kaleme aldığı yazılarından bir kısmının başlıkları okuyucuyla paylaşılmakta ve çeşitli zorunluluklar dışında devamlı surette yazılar ve şiirler kaleme alan bir kişi portresi ortaya konulmaktadır. Yazar, Ali Kemal'in kaleme aldığı binlerce yazının başlıkları arasında yapılacak bir gezintiyle bile böyle bir özgün kişinin, "yanlış içtihadında ısrar ve inat etmesi" yüzünden yaşamını yitirmesinin insanın içini burkmuyor mu sorusunu okuyucuyla paylaşmaktadır. Ayrıca, Ali Kemal'in "Fetret" isimli eserinde, çeşitli sosyal konularda ortaya koyduğu fikirlerinden bahsedilmektedir.

Orhan Karaveli, eserinin "Bir Kadın, Bir Çocuk" başlığı altında oluşturduğu ikinci kısmında, Ali Kemal'in ölümü sonrası geride kalan eş ve çocuklarının neler yaşadıklarına değiniliyor. Ali Kemal, iki evlilik gerçekleştirmiş; ilk eşi İngiliz Winifred'ten üç çocuğu, ikinci eşi Sabiha'dan bir çocuğu olmuştur. Eserin geri kalan bölümlerinde torunlarının gözünden dedeleri Ali Kemal'i nasıl tanımladıkları, onun hakkında neler düşündükleri ve İngiltere'den Türkiye'ye uzanan akrabalık bağlarının gelişimi ortaya konuluyor. Bugün İngiliz siyasetinde önemli bir etkisi olan ve halen Londra Belediye Başkanlığı görevini sürdüren Ali Kemal'in torunu Boris P. Johnson'da anlatılanların içersinde. Yazar, İngiliz torunu Stanley Johnson'un, oğlu Boris'in iznini de alarak yayınladığı kitabından özetleyerek verdiği alıntılarda, torunlarının, dedelerinin yanlış tarafta yer aldığını ve hatalı davrandığını kabul ettiklerini bizimle paylaşıyor. Ayrıca, dedeleri, Ankara'nın da amaçladığı gibi yargılanabilmiş olsaydı elbette daha mutlu olacaktı ama kimilerinin onlardan söz ederken ileri sürdüklerinin aksine torunları, Mustafa Kemal'den ve Onun başarı ve devrimlerinden hayranlıkla söz ediyorlar.

Eserin son bölümünde, pek bilinmedik ayrıntılara yer veriliyor. Mesela, İsmet Paşa (Inönü) ile Rauf Bey'in (Orbay), Ali Kemal'in çevresiyle hayatlarının bazı olaylarda kesişmesi gibi. Ayrıca, yazımızın başında da ismine değindiğimiz Ali Kemal'in oğlu Zeki Kunalp'ın, Ali Kemal'in oğlu olması nedeniyle üniversiteye, daha sonrasında da devlet görevine alınma konusunda yaşadığı sıkıntılar; İspanya'da büyükelçilik yaparken ermeni ASALA terör örgütünün saldırısına uğramasının da içinde bulunduğu anılara yer veriliyor. Bu anılar içersinde Adnan Adıvar'ın, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Nutuk" isimli eserine karşı göstermiş olduğu hoşnutsuzlukta okuyucuyla paylaşılıyor.

Orhan Karaveli, bu eserinde, siyasette ve yeri geldiğinde iktidarda yer alan bir devlet adamı, muhalefette ve sürgünde bir gazeteci, evlilikleriyle bir aile babası, tutsak bir muhalif gibi çeşitli konular içersinde, farklı yönleriyle bir Ali Kemal portresini okuyucuya sunuyor. Bu çalışmada, Ali Kemal'in yaptıklarının, yazdıklarının ya da düşüncelerinin bir savunmasını yapmaktan ziyade; geçmişte Ali Kemal gibi düşünen ve davranan kişilerin, Ali Kemal isminin arkasında unutulmasına ya da unutturulmasına karşı, bir eleştiri getiriliyor. Okuyucu, Milli Mücadele döneminde, düşmanla işbirliği halindeki mütareke basınına tekrar hafızasına getiriyor ve Ali Kemal'in bu süreçte tek başına olmadığını, onun gibi düşünen pek çok kişinin bugünlerde unutulduğunun farkına varıyor.

Türk Ulusal Kurtuluş savaşı, gerçekleştiği dönemin olağanüstü koşullarında, inananı ve inandıranı, taraflısı tarafsızını içine alan, çok geniş bir çerçevede incelenmesi gereken, üzerine çok şeyler yazılabilecek hassas bir dönemdir. Ayrıca Türk Kurtuluş Savaşı, Türk Devriminin de başlangıç aşamasıdır. Böyle bir dönemde gerçekleşen olaylar ve bu olaylarda yer alan şahıslar konusunda çok itinalı ve tutarlı, tarih bilimi ile

çelişmeyecek ifade ve yargılarda bulunmak, tarihin sağlam inşası için çok önemlidir. Bunun aksi durumlar, ulusal kimliğin temel bir ögesi olan tarihsel bağlarda zayıflıklara neden olur. Bu eseri de bu gerçekler içinde okumalı ve değerlendirmeliyiz. Burada sözlerimi modern Türk ulusunun kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihe ilişkin çok doğru bir tespitiyle bitirmek isterim; *"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanı şaşırtacak bir mahiyet alır"*.

Fezvi ÇAKMAK*

* Okt., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
(fezvi.cakmak@deu.edu.tr)